

Котлова Л.О., Котловий С.А. Чесність особистості в історичній педагогічній парадигмі. Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. Вип. 2(21): Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти: матеріали 4 Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 21–22 трав. 2020 р.) / МОН України, НАПН України, Ін-т педагогіки [та ін.]; [редкол.: Осадченко І. (голов. ред. та відп. за вип.), Васьківська Г., Велскоп В. [та ін.]. – Умань : Візаві, 2020. – С.68-72.

Котлова Людмила,

к. психол. н., доцент кафедри психології розвитку та консультування,

Котловий Сергій,

к. пед. н., доцент кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка, Україна

ЧЕСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Історичний екскурс показав, що започаткували висвітлення аспектів виховання та розвитку чесності особистості ще педагоги Стародавнього Сходу. Однак, представники різних шкіл зазвичай не розглядали чесність як безпосередній предмет вивчення, але свою увагу акцентували на дотичних моральних якостях особистості. Зустрічалися наукові розмірковування, які опосередковано торкалися проблеми чесності, або стосувалися дотичних понять: істина, правда, справедливість, совість. Так, основною метою виховання у Стародавній Індії було сприяння загальному добру, відмова від вчинків, які шкодять іншим. Учитель мав особистим прикладом виховувати в учня чесність, вірність вірі, слухняність своєму гуру [7]. Китайська філософія освіти також наголошувала на вихованні добрих людей, які володіють високими моральними якостями та якій має бути притаманна така чеснота, як чесність [1]. Педагогіка Античності характеризувалася активним розвитком особистості, її вольових та фізичних можливостей, а також моральним вихованням та моральним самовдосконаленням. Провідне місце у моральному вихованні, на думку Ксенофонта, потрібно відводити розвитку почуття справедливості як вияву чесності людини [1]. За часів Середньовіччя у Візантійській християнській педагогіці важливе місце відводилось вихованню у особистості говорити і жити по правді, методами

заякування. Таким чином, аналіз наукових здобутків Стародавнього Світу та Античності дає нам можливість відстежити витoki чесності.

Нові підходи до людини й виховання опосередковано зароджувалися ще в період Відродження й Реформації та активно вплинули на розвиток психолого-педагогічних ідей Нового часу, які втілювалися у працях Я. Коменського. Серед цілей педагогічної системи Я. Коменського важливе місце займає виховання таких моральних чеснот як: помірність, мужність, справедливість і чесність. На його думку, вчитель має прагнути розвивати в учнів справедливість, до змісту якої вчений відносив уникнення брехні й обману, тобто чесність [5]. Великого значення середовища у вихованні, в якому перебуває особистість, надавав К. Гельвецій, який у власній педагогічній системі обґрунтував, що основою людського пізнання та поведінки є відчуття. Педагог робив висновок, що люди не народжуються чесними або брехливими, підлими чи гуманними, вони стають такими під впливом того середовища, в якому перебувають, а народжуються неосвіченими і невихованими. Моральні норми, правила, моральну свідомість, на думку К. Гельвеція, необхідно виховувати шляхом формування в учнів правильних суджень та почуттів [2]. Важливим є виокремлення значення почуттів, які переживає особистість при здійсненні чесних та нечесних вчинків. Значний внесок у розвиток теорії природовідповідності, яку започаткував ще Я. Коменський, зробив Ж.Ж. Руссо, виділивши чотири вікові періоди в житті дитини, вказавши на, що варто спрямувати основну увагу вихователя. Так, у період «бурь і пристрастей» (від 15 років) особлива увага має бути приділена моральному і статевому вихованню. До цього віку не варто, на думку педагога, давати моральні настанови, бо у дитини не має ще певного життєвого досвіду. Найефективнішим буде, коли дитина матиме можливість самостійно пережити наслідки своїх чесних та нечесних вчинків та дій [5]. Таким чином, без власного досвіду особистості ми не зможемо навчити дитину моральної поведінки, бути чесною чи ні. У подальшому чимало психологів та педагогів, досліджуючи питання сенситивного періоду розвитку чесності підростаючого покоління, актуалізували питання започатковані ще Ж.Ж.Руссо.

Швейцарський педагог Й. Г. Песталоцці значну увагу приділив розвиткові ідей Дж. Локка і Ж. Ж. Руссо про моральне виховання. Так, він вважав, що процес формування особистості, який

починається в сім'ї, має тривати й удосконалюватися в школі. Стрижнем цього процесу є найпростіше моральне почуття – любов дитини до матері, її «природної виховательки». В подальшому це почуття, на думку Й. Г. Песталоцці, усвідомлюється дитиною та переноситься на родичів, потім на вчителя і товаришів по школі. Моральна особистість переносить це почуття на свій народ і все людство. Спираючись на свої спостереження під час роботи з дітьми у навчально-виховних установах, педагог-новатор уперше висунув ідею про використання дитячого товариства як провідного фактора морального розвитку. Саме Й. Г. Песталоцці належить формулювання принципу єдності навчання й морального виховання, його він намагався втілити в систему «елементарного морального виховання». Останнє, на його думку, має на меті «правильний всебічний і гармонійний розвиток моральних задатків людини, необхідних їй для забезпечення самостійності моральних суджень і прищеплення їй певних моральних навичок» [5]. Таким чином, було висунуто ідею, що у вихованні чесності приймають участь як сім'я так і соціальне середовище.

Прихильником ідей Й. Г. Песталоцці був відомий німецький педагог Й. Герbart. Система морального виховання, розроблена ним, ґрунтується на таких моральних ідеях: внутрішньої свободи, вдосконалення, прихильності, права, справедливості, чесності [3]. Цінним є те, що педагог наголошував, що у дитини не повинно виникати конфлікту: знає, що потрібно бути чесним, а навколо бачить брехню та нечесну поведінку ао відношенню до себе та інших.

Поняття чесності Ф. Дістервергом використовувалося не в контексті проблеми виховання моральності учнів, як у попередників, а стосовно розвитку моральності особистості вчителя [4]. Таким чином, вчитель має демонструвати учням чесну поведінку, щоб виховувати ці моральні якості у них.

Великого значення особистісним педагогічним якостям учителя та моральному вихованню надавав також К. Ушинський. Моральне виховання, на думку педагога, має розвивати в дитині гуманність, чесність і правдивість, працьовитість, почуття власної гідності, скромність, доброзичливість до людей. Найважливіші шляхи та методи морального виховання – це виховне навчання, переконання та роз'яснення, особистий приклад учителя і старших в школі та поза нею, заохочення і покарання, розумна організація праці, відпочинку і

розваг у школі та вдома, обмін думками між учнем та вчителем з питань моралі та інше [9].

Отже, в період Нового часу було виділено сприятливі періоди розвитку чесності особистості, фактори та методи, які впливають на її формування, які в подальшому стали основою педагогічних ідей в ХІХ столітті.

В педагогічній спадщині ХХ століття вихованню чесної поведінки дитини приділяють значне місце. І основну відповідальність за це покладають на батьків, саме вони мають уважно слідкувати за розвитком чесності у дитини, нічого не повинні навмисно ховати від дитини, але мають привчати дитину нічого не брати без дозволу, навіть, якщо це лежить на видному місці, або не закрите. Так, А. Макаренко зазначав, що «чесність не падає з неба, вона виховується в сім'ї». В сім'ї можна виховати і безчесність: все залежить від методу виховання батьків. Однак, великий педагог зауважував, що лише в більш старшому віці дитина повинна навчитися розрізняти корисний секрет, тобто те, що потрібно приховувати від ворогів недругів, або те, що взагалі повинно складати особисте переживання кожної людини [6].

Вихованню чесності значної уваги у своїх працях приділяв В.Сухомлинський, який наголошував на тому, що не можна карати за правду, за чесну поведінку. Якщо вихованець зізнався у ганебному вчинку, «умійте бути терплячим...., умійте стримати пориви гарячого серця мудрим розумом. Наслідком вашої розмови... ніколи не повинно бути покарання» [8, с. 237]

Варто погодитись із думкою В.Сухомлинського, що коли для виховання чесності у дітей щодня їм говорити: будь чесним, правдивим, нетерпимим і непримиренним до брехні, то ці слова перетворюються для них у надокучливі нотації. Великий педагог зазначав: «Чесність, правдивість, нетерпимість до обману повинні стати хвилюючою, привабливою, принадною діяльністю. Ми маємо спонукати вихованців до діяльності, яка розкриває красу, привабливість чесності» [8].

Значна роль у процесі формування чесної поведінки відводиться колективу, адже життя шкільного колективу має бути продумане так, щоб кожен учень на кожному кроці стикався з цінностями, які належать колективу. Користування учнем такими цінностями стає для нього звичкою. В умовах використання матеріальних цінностей для задоволення духовних запитів колективу нечесний вчинок

відразу ж зустрічає загальний осуд. На ставленні особистості до інтересів колективу перевіряються, утверджуються чесність і правдивість [8].

Велике виховне значення має правдива оцінка поведінки, особливо в старших класах. В оцінці поведінки, на думку В. Сухомлинського, потрібно виходити з таких вимог: уміння виховувати самого себе, сумлінна праця – навчальна і суспільно-корисна, збереження і примноження народного добра, чесність, повага до людей праці, до батьків і взагалі до старших, повага до жінки, непримиренність до зла. Важливо, щоб у кожному віці дитина розуміла, як ці вимоги здійснювати на практиці [8].

Ми погоджуємося із думкою В. Сухомлинського, про те, що значимою умовою у вихованні чесності та правдивості є право юнаків і дівчат говорити те, що вони думають, без побоювання зустріти окрик замість терплячого роз'яснення і допомоги. Таким чином, і А. Макаренко і В. Сухомлинський важливу роль відводять зовнішньому мікросередовищу у розвитку чесності та створенню виховного середовища в колективі.

Як бачимо в педагогічній спадщині виділені сенситивні періоди розвитку чесності (дошкільний вік), етапи розвитку чесності особистості (від зовнішніх вимог до внутрішніх переконань), фактори розвитку чесності (мікро-, мезо- та макросередовище), методи виховання відповідно до віку (власний приклад батьків та вчителів, метод заохочення та підтримки, гуманного ставлення до дитини).

Список використаних джерел

1. Антология мировой философии. Т. I. Кн. I. М., 1969.
2. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання; Пер. з франц. В. Підмогильний. – К. : «Основи», 1994. 416 с.
3. Гербарт Йоган Фридрих. *Філософський енциклопедичний словник* / ред. В. І. Шинкарук. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 158.
4. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения М.: Учпедгиз, 1956. С. 136-203.
5. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.- Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие. Том I. Укладачі: В. М. Кларин, А. Н. Джурицкий Видавництво: М.: Педагогика, 1989. 416 с.
6. Макаренко А. С. Сочинения [Текст] : в 7 т. М. : Изд-во Акад. пед. наук, 1960. Т. 4. 551 с.

7. Общественная мысль Индии: Проблема человека и общества. М., 1992.

8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5 т. Том 4. Павліська середня школа. Розмова з молодим директором К.: Радянська школа, 1977. 640 с.

9. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания : опыт педагогической антропологии. М. : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 576 с.